

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

Recep Toparlı, Mustafa Argunşah (2008). *Mu'înü'l-Mürîd*. Ankara: TDK Yay. 332 s.

Sevinç Yakut Yeşilyurt*

Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinden birisi olan *Mu'înü'l-Mürîd*'in tespit edilebilen tek nüshası Bursa Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesinde bulunmaktadır. 13-14. yüzyıllarda Harezmi'de Oğuz ve Kıpçak unsurlarının karışmasıyla oluşmuş bir dille yazılmış olan bu eser, ciddi bir çalışmanın sonucunda ortaya konulmuştur. Eser, daha önce Recep Toparlı tarafından 1988 yılında Erzurum'da Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları arasında yayımlanmıştı. Deęerlendirmeye konu olan çalışma Mustafa Argunşah'ın katkılarıyla yeniden değerlendirilerek ortak bir yayına dönüştürülen ikinci baskıdır.

Mu'înü'l-Mürîd, İnceleme, Çeviri Yazılı Metin, Çeviri ve Dizin olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Bu asıl bölümleri Kaynakça ve Tıpkıbasım takip etmektedir.

İnceleme bölümünde eserin tanıtımı, yazarı, metnin 349. dörtlüğün son iki dizesinde adı geçen Şeyh Şeref'in kimliğinin tespiti, kitabın kenarlarına yazılan dörtlüklerin alındığı *Cevâbirü'l-Esrâr* adlı eserin belirlenmesi, *Mu'înü'l-Mürîd*'in telif ve istinsah tarihi, şekil ve vezni, içeriği, dili, kelime

* Arş. Gör., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fak. TDE Bölümü / Kayseri
sevinc.yakut@gmail.com

hazinesi ve eserle ilgili çalışmalar verilmektedir. Dikkatli okunması ve değerlendirilmesi gereken bu bölümde *Mu'înü'l-Mürîd*'i anlamak ve hakkındaki tartışmalara hâkim olmak için değerli bilgiler verilmiştir.

İnceleme bölümünden öğrendiğimize göre *Mu'înü'l-Mürîd*, dinî içerikli manzum bir eserdir. Yazarın edebî bir kaygısı bulunmamaktadır. Ancak dilinin sade oluşu sayesinde dinî ve tasavvufî konular halka başarılı bir şekilde aktarılmıştır.

“Mu'înü'l- Mürîd'in kelime hazinesi” alt başlığı altında eserin madde başı sayısına ve Türkçe, Farsça, Soğdca, Çince, Moğolca ve Harezmsce kökenli kelimelerin sayısına ait bilgiler buluruz. Verilen istatistiksel bilgiler, eserle ilgili bilimsel çalışma yapacaklara yararlı olacaktır. İnceleme bölümünde ayrıca *Mu'înü'l-Mürîd*'in genel olarak harekesiz olduğu, belli bir yazım standardının olmadığı, Türkçe kökenli kelimelerin birden fazla yazım şeklinin olduğu bilgisi verilmektedir. Ayrıca ünlü ve ünsüzlerde görülen ses olayları örneklerle tanıklanmaktadır.

Şekil Bilgisi başlığı altında yapım ve çekim ekleri ayrıntılı olarak ele alınır ve örneklendirilir. Birinci ve ikinci çokluk kişi eklerinin *Mu'înü'l-Mürîd*'de geçmediğini de bu bölümden anlıyoruz. Söz konusu bölümde ayrıca kelime türleri ele alınmıştır.

Çalışmanın Çeviri Yazılı Metin ve Çeviri bölümlerinde 407 dörtlüğün okunuşu ve çevirisi verilmiştir. Çeviride anlamlandırılma yapılmayan bölüm bırakılmamış, metnin tamamı başlık isimleriyle birlikte tam olarak çevrilmiştir.

Çalışmanın son bölümü Dizin'e ayrılmıştır. Dizinde kelimeler alfabe sırasına göre verilmiş, nerede, kaç defa, hangi eklerle geçmişse gösterilmiştir. Ayrıca alıntı kelimelerin kaynak dilleri de belirtilmiştir.

Türk dili tarihinin önemli eserlerinden birisi olan *Mu'înü'l- Mürîd* ile ilgili yapılan çalışma 51 sayfa tutan Tıpkıbasım'la tamamlanmaktadır.

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

Sema Özher (2009).
Kaptanın Aynasından Yansıyanlar
Romancı Yönüyle Attila İlhan,
Ankara: Akçağ Yay. 631 s.

Ebru Burcu Yılmaz*

İnsanoğlunu zaman üzerinde bir noktaya yerleştiren ve ölümsüz kılan en önemli varoluş göstergelerinden biri sözdür. Dilin özel bir kullanımıyla ortaya çıkan söz, sanatçının objektivasyon yoluyla görünür kıldığı kişi, kavram ve nesnelere dünyasını itibarî bir halka içerisinde somutlaştırır. Bu açıdan edebiyat ve edebî eserler bizi farklı bir dille kurgulanmış gizemli bir dünyaya davet ederler. Okuyucu, metinlerle yüzleştiği ve metindeki görünenin arkasında saklı olan gizli anlamları görebildiği ölçüde eserin dünyasına dahil olabilir. Metni çoğul okumalarla zenginleştiren “örnek okur”un (Eco, 1997: 19) gözü bu noktada derin ve yoğun çağrışımlara müsait sağlam metinler arar.

Attila İlhan, her ne kadar edebiyatımızdaki şöhretini şair olarak elde etmiş görünse de aydın ve sanatçı kimliğinden beslenen romanlarıyla da başarılı bir kalem olduğunu ispatlamıştır. Sema Özher, Akçağ Yayınları arasında çıkan *Kaptanın Aynasından Yansıyanlar Romancı Yönüyle Attila İlhan* adlı

* Yrd.Doç.Dr., İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Malatya
ebru.yilmaz@inonu.edu.tr

çalışmasında Attila İlhan'ın romancılığını yapısal ve tematik açılardan değerlendirmiş, bu metinlerin girişte işaret ettiğimiz çok katmanlı ve derin yapısını modern edebiyat eleştirisi kuramlarından da yararlanarak analiz etmiştir. Bu çalışma, gerek yöntem gerekse metinlerle kurulan sağlam ilişkilerle, sadece romancı Attila İlhan'ı tanıtmakla kalmayıp aynı zamanda, edebiyat incelemelerinde eksikliği hissedilen yöntem sorununa da ışık tutmaktadır. Nitekim edebiyat incelemelerinde metni sadece 'yazarın niyeti' ya da ideolojik kimliğiyle izah etmeye çalışan indirgemeci yaklaşımlara karşılık bu çalışmada metinler, tarih, sosyoloji, felsefe, psikoloji, siyaset, mitoloji, estetik gibi edebiyatı besleyen bilim dallarına ait kaynaklar yardımıyla açıklanarak metne dönük eleştiri ön plana çıkarılmıştır.

Romancı Yönüyle Attila İlhan adlı çalışma üç ana bölümden oluşmakla birlikte, birinci bölüm; Attila İlhan'ın hayatı, edebî kişiliği ve eserlerine ayrılmıştır. Bu bölümde sanatçının aile çevresi tanıtıldıktan sonra eğitimi, edebî kişiliğinin şekillenmesinde çocukluğundan itibaren etkili olan kişi, olay, eser ve mekânlara işaret edilir. Bölüm sonunda tablo halinde verilen, romanlardaki değerler sınıflaması, yazarın tüm romanlarında altını çizdiği kişi, kavram ve simge değerleri bir arada sunarak, Attila İlhan'ın romanlarındaki "mesele"yi bir bütün olarak görme imkanı verir.

Çalışmanın amacı temelde Attila İlhan romanlarını Türk roman dünyası içerisinde farklı ve ölümsüz kılan yapı taşlarını ortaya koymaktır. Bu nedenle yazarın, amacına ulaşabilmek için özellikle kavramlar ve simge-değerler üzerinde titizlikle durduğu dikkati çeker. Yazar, Attila İlhan romancılığında ikinci dönem olarak belirttiği *Kurtlar Sofrası*'ndan itibaren sanatçının bütün romanlarının ortak kavramlar ve simge-değerler etrafında döndüğünü öne sürer. Tematik güç formunda yer alan "tam bağımsızlık, tarih ve kültür olgusu, benlik bilinci, aydın sorumluluğu, sevgi ve aşk gibi kavramların simgesel düzlemdeki yansımaları "Birlik Gazetesi", "Şirket-i Hayriye Vapurları", "Katibim' şarkısını söyleyen saat", "pirinç semaver" olarak karşımıza çıkarken; karşı güç formunda yer alan "Batı'nın sömürü düzeni", "komprador burjuvazi", "yabancılaşma" ve "ölüm" kavramlarının simgesel yansımaları olan "Zivanalı' Rus cigaraları", "kaynağı belirsiz kötü koku", "Chrysler marka otomobil" gibi simge değerler Attila İlhan romanlarını ilmik ilmik öreerek sanatçının etimonunu açıklar.

“Romanlarda Yapı ve Tema” başlığıyla ayrılan ikinci bölümde, her roman fikrî içeriğine uygun alt başlıklarda ayrı ayrı değerlendirilir. Romanların kimlik bilgileri ile isim-içerik ilişkisi üzerinde durulduktan sonra yapı unsurlarını oluşturan; olay örgüsü, zaman, mekân, kişiler dünyası, bakış açısı ve anlatıcı gibi materyal birimler tahlili bir dikkatle oluşturulmuştur. Roman teorisine ait kaynaklarla desteklenen ve bilimsel bir yaklaşımla yapılan analizlerde, özellikle mekânın ele alınış tarzı dikkat çekicidir. Edebi eserlerde metnin anlamını önemli ölçüde içinde gizleyen mekân, sadece coğrafi ve fiziksel boyutlarıyla algılanmayıp, mekân-insan ilişkisinden hareketle incelenerek, mekânın kişi üzerindeki tesirine göre nitelik kazandığına işaret eden, “açık/geniş mekân”, “kapalı/dar/labirent mekân” şeklinde başlıklar kullanılmıştır. Çevresel mekânlar, olayların geçtiği fiziksel çevreye işaret ederken, olgusal mekânlar “yalnızca topoğrafik bir yer değil, anlam üreten, anıları barındıran, kişinin iç dünyasını yansıtan” (Korkmaz 2007: 403) yönleriyle değerlendirilir. Ayrıca olgusal mekânlar romandaki tematik kurguyu destekleyecek biçimde kullanılmıştır. Sözgelimi; Manastırlı Salih Paşa Konağı, Direkliyalı, Mizrahilerin yalısı, İğdeliyalı gibi geniş/açık mekânların kültürel bellek mekânları olarak millet bilincinin yaşatılıp korunmasında etken bir yere sahip olduğu vurgulanırken; öte yandan yoz ilişkilerin yaşandığı Terakki Apartmanı, ışıkları bile yanmayan sıvaları dökülmüş Cemekân Sokağı’ndaki apartman gibi mekânlar kapalı/dar mekân olarak nitelendirilir.

Romanlardaki kişiler dünyası Philip Stevick’in tasnifi göz önünde bulundurularak, olay örgüsündeki fonksiyonlarına göre değerlendirilmiştir. Başkişi, norm karakterler, kart karakterler ve fon karakterler olmak üzere dört başlık altında yapılan bu tasnife göre, yazarın tematik güç olarak sunduğu doğruları temsil eden ve romanın merkezinde yer alan başkişi, aynı zamanda Attila İlhan’ın “olması gerek”lerini temsil eden kişidir. Bu bakımdan başkişi ve norm karakterlere bir bütün olarak baktığımızda Attila İlhan’ın ideal insan tipine ait özellikleri de görme imkânı buluruz.

Yapı unsurlarının ardından gelen tematik kurguya baktığımızda, Attila İlhan’ın romanlarında benzer temaların tekrar edildiğini görürüz. Bu temalardan , “yabancılaşma”, “aidiyet sorunu ve kaçış”, “tarih ve kültür olgusu”, “Batı’nın sömürgeci zihniyeti”, “aydın sorumluluğu” ve “cinsel-

lik” hemen her romanda yer alan temalardır. Romanlardaki ortak yapıya değinen Özher, bu durumu şu şekilde değerlendirir:

“Attila İlhan romanlarındaki, en temel çatışma tarih ve kültür olgusu ile Batı'nın sömürgeci gücü arasında yaşanır. Yabancılaşma, kültürel çözülme, hedonizm, benlik bilinci gibi kavramlar, bu temel temaların roman kurgusuna getirdiği kavramlardır.” (578).

Attila İlhan'ın romanlarında sadece sapkın cinsel ilişkileri anlattığına dair eleştirilere karşı çıkan Özher, tematik kurguya getirdiği yorumlarıyla düşüncesinin temellerini açıklar. Münif Sabri-Neveser, Miralay Ferit-Ruhsar, Mustafa Kemal-Fikriye Hanım arasında yaşanan aşkları kadınlarının soylu güzellikleri ve hassas ruhlarıyla; erkeklerinin korkusuz, zeki ve vatanperver kişilikleriyle taçlandırdıklarını belirterek yaşanabilecek en nadide aşklara örnek gösterir.

Çalışmada metinlerarasılığın roman dünyasına kattığı güç de vurgulanmıştır. Özellikle Nazım Hikmet'in “Açların Gözbebekleri”; Tevfik Fikret'in “Han-ı Yağma” ve “Sen Olmasan” şiirleri ile “Manastır'ın Ortasında Var Bir Havuz” türküsünü tematik kurgunun açılanmasında işlevsel bir yere oturtan Özher, getirdiği yorumlarla bu zenginliği açıklığa kavuşturur. Attila İlhan romanlarında geçen her şeyin mutlak surette roman dünyasında işlevsel bir yeri olduğunu öne süren yazar, 'isimden içeriğe' bölümleriyle sanatçının romana dair nasıl ipuçları verdiğini belirtirken özellikle son roman 'Gazi Paşa' ile bunun en üst seviyeye ulaştığını belirtir. Bu isimle aynı zamanda romanın başkişisi olan Mustafa Kemal'in mitik bir kahramana dönüşümünün imlendiğini vurgular:

“Biz onun romanlarında adeta mitik bir kahramanın doğaya yayılması gibi bir Gazi mitinin dağılmış bulunduğu, son roman Gazi Paşa'da da bu mitik kahramanın bir bütün halinde okuyucuya sunulduğu düşüncesindeyiz. Gazi mitinin asker yönü Miralay Ferit'te, düşünsel enginliği Münif Sabri'de, eylemci yönü Ahmet Ziya'da, aşık/seven/ölümlü/otoriter/insan yönü ise Reis Paşa'da yaşatıldığı düşüncesindeyiz.” (608).

Çalışmanın üçüncü bölümü romanların dil ve üslup incelemesine ayrılmıştır. Üslup incelemesinde kelime seviyesine dek indirgenebilecek bir çalışmayla, kelimelerin metindeki ve kendi aralarındaki anlam ilişkisinden hareketle, “göstergenin söylem içinde kazandığı değer” (Aktaş 1993: 18)

üzerinde durulur. Özher, bu bölümde Attila İlhan'ın romanlarına hazırlık dönemine de değinerek, sanatçının üslûbuna tesir eden içinde bulunduğu kültür birikimini derinleştiren unsurlara dikkat çektikten sonra, romanlardaki anlatım teknikleri, anlatım biçimleri ve anlatım yöntemlerini metinlerden örneklerle izah eder. Romanlardaki söz dizimi cümle türlerinin kullanım oranlarına göre istatistiksel bir incelemeyle verilerek, buradan hareketle, sanatçının dil özellikleri ve zaman içinde dil seviyesinde yaşadığı etkilenmelere dikkat çekilir. Bölümün sonunda romanlarda dil ve üslûp hakkında genel bir değerlendirme maddeler halinde verilir.

Özher, çalışmanın sonuç bölümünde Attila İlhan'ın romanlarıyla ilgili ulaştığı hükümleri, sanatçının romancı kimliğiyle Türk edebiyatında edindiği konuma da işaret ederek ortaya koyar. Bu bölüm aynı zamanda çalışmanın özeti ve çıkarımı mahiyetindedir.

Attila İlhan'ın romanları üzerine yapılan dikkate değer bir çalışma olan bu eserde, kitabın kapağından tercih edilen renk ve başlığa kadar her unsur Attila İlhan'ı yansıtır. Kapaktaki deniz ve mavi renk motifi, Attila İlhan'ın *Mavi Hareketi* içerisindeki faaliyetlerini hatırlatırken, “Kaptanın Aynasından Yansıyanlar” üst başlığıyla da çok uyumludur. Edebiyat araştırmacıları ve Attila İlhan severler için doyurucu bir birikim sunan bu çalışmayı edebî metinlerin gizemli dünyasında bir serüven arzulayan tüm okurlara tavsiye ediyoruz.

Kaynaklar

- Aktaş, Şerif (1993). *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*. Ankara: Akçağ Yay.
- Eco, Umberto (1997). *Yorum ve Aşırı Yorum*. Çev.Kemal Atakay. İstanbul: Cem Yay.
- Korkmaz, Ramazan (2007). “Romanda Mekanın Poetiği”. *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan* (Editörler: Ayşenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker). Ankara: Grafiker. 399-415.
- Özher, Sema (2009), *Kaptanın Aynasından Yansıyanlar Romancı Yönüyle Attila İlhan*, Ankara: Akçağ Yayınları.

